

Voorbeelden van samenwerking binnen een actieonderzoeksproject

Bijlage bij artikel 'Leerlingparticipatie in de onderwijspraktijk' door Rianne van der Raadt, verschenen op NIVOZ Forum, mei 2016

De rapportage van het onderzoek (Werkhoven, 2014) laat zien hoe de actieonderzoeksprojecten zijn vormgegeven en welke ervaringen er zijn opgedaan. In deze bijlage wil ik een indruk geven van de manieren waarop verschillende leerkrachten, directie en onderzoeker kunnen samenwerken in de vormgeving en uitvoering van het actieonderzoeksproject. Hierbij hoop ik de lezer te ideeën te geven voor eigen actieonderzoek in de praktijk.

Een heldere visie en ontwikkelings- en/of onderzoeksvraag

Wanneer een actieonderzoeksproject ten behoeve van de stem van de leerling wordt gestart kan dit binnen de organisatie voor spanning zorgen. Door de leerlingen mee te nemen verandert namelijk je perspectief en ga je andere conclusies trekken binnen je onderwijs. Dit leidt tot veranderingen; je komt los uit het bestaande systeem. Loskomen van de gevestigde orde kan een angstig gevoel geven. Het is dan ook van belang dat de directie een duidelijke visie heeft, die de actoren in het systeem houvast geeft.

Van Werkhoven adviseert scholen die met een project aan de slag gaan, om de stem van de leerling te ontwikkelen door middel van actieonderzoek een duidelijke ontwikkelings- en onderzoeksvraag te formuleren, die intrinsiek gemotiveerd is en schriftelijk wordt toegelicht. Door de visie te koppelen aan de onderzoeksvraag kan de directie houvast aan het team bieden.

De leerkrachten zijn denken en ontwikkelen mee

In het actie-onderzoek worden verschillende actoren betrokken. In de onderwijsinstellingen is te zien dat het eerste initiatief vanuit de directie komt en vervolgens verder wordt opgepakt en uitgedacht door anderen binnen de organisatie. Het team wordt betrokken bij het actie-onderzoek. Zij worden mede-ontwikkelaar/eigenaar. Zo worden er gezamenlijk doelen gesteld, wordt er samen over de ontwikkelingsvraag nagedacht en worden de stappen voor het onderzoek geformuleerd.

In onderstaand voorbeeld is te zien hoe de leerkrachten de regie krijgen in het werken aan de ontwikkelingsvraag.

Bij de *Hoeve* wordt het hele team betrokken bij de gestelde ontwikkelingsvraag. Met de onderbouw, middenbouw en bovenbouw worden gesprekken gevoerd over het onderwerp: wat is de al aanwezige kennis en huidige situatie op school (op gebied van autonomie, gesprek met leerlingen, onderzoekend leren, de stem van de leerling) en wat zijn de behoeftes van de leerkrachten om zich te kunnen ontwikkelen op het aanleren van zelfsturing en autonomie bij de leerlingen. Gezamenlijk wordt er een stand van zaken op gemaakt en elke bouw geeft aan hoe zij zich willen ontwikkelen.

"Het middenbouwteam ziet vooral mogelijkheden om de autonomie van kinderen te vergroten in de stilwerktijd en de blokperiode. Ze zijn al volop bezig met het betrekken van de kinderen bij de uitwerking en het aanbod van projecten. De kinderen kunnen tijdens de stilwerktijd hun werkzaamheden plannen. Tevens is er vorig jaar gestart met het inrichten van verschillende hoeken tijdens de blokperiode, zodat kinderen naartoe kiezen van een verwerkingsopdracht ook in aanraking komen met allerlei materialen en verwerkingsvormen. Ze denken hierbij aan de inrichting volgens meervoudige intelligentie (MI). Hierdoor wordt het leeraanbod groter en kunnen de kinderen

hun talenten beter ontwikkelen.” (p.25)

Het middenbouwteam ziet kansen in de ontwikkelingsvraag en staat er open voor. Zij zien kansen om voort te bouwen op de ontwikkelingen binnen de onderbouw. Er wordt daarom gekozen om met het actieonderzoek te starten in de middenbouw. Samen met het middenbouwteam worden er doelen opgesteld waaraan zij gaan werken het komende jaar.

In de loop van het jaar worden door het enthousiasme van de leerkrachten uit de middenbouw ook de leerkrachten uit de onderbouw en bovenbouw enthousiast. Het gehele team gaat in de loop van het jaar enthousiast en geïnspireerd aan de slag met dezelfde doelen.

Ook kunnen leerkrachten samen nadenken over de vormgeving van het onderzoek. Wat vinden zij belangrijk? Hoe denken zij te kunnen ontwikkelen? *Laterna Magica* betreft in onderstaand voorbeeld zijn leerkrachten bij de vormgeving van het onderzoek.

Bij *Laterna Magica* wordt er onder andere tijdens overleg in de Units nagedacht over wat zij belangrijk vinden bij een ontwikkelplan. Op deze manier worden zij betrokken bij de manier waarop de portfolio's worden beoordeeld.

“Begin mei is er een overleg met unit 1. Aan de orde is het ontwikkelplan. De intern opleider vraagt de acht leraren na te denken over hun beste ontwikkelplan, die aan elkaar voor te leggen en na te gaan op welke criteria die kunnen worden beoordeeld. Er worden post-its en pennen uitgedeeld. Er volgt in tweetallen een geanimeerde, doelgerichte discussie. Het verzamelen van de post-its levert de volgende uitspraken op: plan samen met het kind, ouders begrijpen het door uitleg kind, met en door het kind (leeftijdsafhankelijk), geen bla-bla, treffende beschrijvingen, heldere doelen, gerichtheid op zelfsturing, duidelijke feedback. In het algemeen wordt opgemerkt, dat het kind het eigen ontwikkelplan kan vertellen, en het kan toelichten aan de hand van: wat heb ik geleerd, wat was nieuw, wat ga ik nu doen.” (p. 15)

Samen onderzoek doen

Bij het samen formuleren van een plan kunnen leerkrachten samen op zoek gaan naar antwoorden op de ontwikkelings- en onderzoeksvraag. Het samen onderzoek doen vergroot vermoedelijk de draagkracht en de mate van overleg tussen de verschillende partijen. Dit is onder andere terug te zien bij een studiedag op de *Hoeve*.

Tijdens een studiedag bij de *Hoeve* wordt aandacht besteedt aan de gemeenschappelijke ontwikkelingsvraag. Aan de hand van het concept leerlingparticipatie van Fielding (2001) gaan de leerkrachten in overleg om te ontdekken wat leerlingen nodig hebben om tot leren te komen. Zij maken hierbij gebruik van de vier niveaus van Fielding. Samen brainstormen zij over de verschillende niveaus en waar zij deze tegenkomen in de praktijk.

De kennis die de leerkrachten zich hebben toegeëigend, krijgt een plek binnen het eigen onderzoek van de leerkrachten. De volgende studiedag wordt verslag van gedaan van de ontwikkelingen en ervaringen die zij meenemen.

Ook biedt het een mogelijkheid tot het uitwisselen van ervaringen, ideeën en ontwikkelingen. Collega's kunnen tijdens deze samenkomsten niet alleen dienen als partner, maar ook als 'kritische vriend'. Daarnaast kan er samenwerking worden gezocht met andere kritische vrienden. Bij beide

instellingen heeft de onderzoeker gefungeerd als kritische vriend. Dit heeft hij gedaan door bij bijeenkomsten aanwezig te zijn en zo nodig zijn inbreng te geven.

In onderstaand voorbeeld is te zien dat de onderzoeker bij twijfel optreedt als 'kritische vriend'.

Tijdens een overleg over het ontwikkelingsplannen komt twijfel naar voren over het sturen binnen het portfolio of het laten gaan: "Führen oder wachsen lassen." (p.16). De onderzoeker biedt hier als kritische vriend een extra inzicht:

"Mijn antwoord is dat deze twijfel elk moment bij elke pedagogische situatie geldt. Het zijn echter de extreme polen. Daartussen zitten begrippen als responsieve instructie, uitdagen, kansen bieden, wijzen op, vragen naar, voorbereiden op, voorstellen of suggesties doen, dialoog." (p. 16)

Literatuur

Fielding, M. (2001). Students as radical agents of change. *Journal of Educational Change*, 2, 123-141.

Werkhoven, van W. (2014). *Verkennde studies naar inbreng van leerlingen in leerproces en organisatie*. Driebergen: NIVOZ (intern rapport)